

Asia Taloudelliset oikeudet, moraaliset oikeudet, oikeuden rajoitus / lehdistön lainausoikeus

Hakija A Oy

Annettu 25.5.1994

Tiivistelmä *Toimittajan tekijänoikeudellisesti suojattua teosta oli lainattu toiseen sanomalehteen muussa tarkoituksessa kuin tiedotustarpeen tyydyttämiseksi. Lainaus ei siten ollut sallittua tekijänoikeuslain 15 §:n nojalla ilman tekijän suostumusta. Lainaus ei kuitenkaan loukannut tekijän moraalisia oikeuksia lain 3 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla.*

SELOSTUS ASIASTA

A Oy on 8.4.1994 päivätyllä kirjeellä pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko A Oy:n julkaisemassa sanomalehti B:ssä 9.2., 10.2. ja 16.2.1994 loukattu toimittaja C:n tekijänoikeutta.

Toimittaja C on Y:n kaupungissa ilmestyvässä X -sanomalehdessä 27.1.1994 julkaissut erästä presidenttiehdokasta koskevan artikkelin. Artikkelin on lausuntopyynnön liitteenä.

Artikkelissa on lausuntopyynnön mukaan käsitelty julkaisuaikana poliittista päivänkysymystä, joka julkaisuaikaan on ollut presidentin vaalit ja kaikki presidenttiehdokkaat.

A Oy:n julkaisemassa sanomalehti B:ssä on julkaistu 9.2. ja 10.2.1994 lausuntopyynnön liitteenä oleva ilmoitus. Ilmoitus on otsikoitu: "Osallistu mahtaville X:n vaihtoviikoille 9.2.–2.3.1994!" ja otsikon jälkeen on X:ssä julkaistu C:n artikkeli kokonaisuudessaan sellaisena kuin se on julkaistu 27.1.1994. Sen jälkeen ilmoituksessa on teksti: "B:n paras myyntimies C X-lehdestä on oheisella tekstillään siivittänyt meidät tekemään sinulle seuraavan erikoistarjouksen: Vaihda X B:hen, saat B:n tilaushinnasta 20 mk pois! Roskajournalismin sijasta saat viidesti viikossa hyvän ja hyvällä maulla tehdyn lehden. Tarjouksemme myötä saat myös sunnuntaisin ja maanantaisin Z -sanomalehden, joten X:lle löytyy verraton vaihtoehto viikon jokaiselle päivälle." Ilmoituksen lopussa on tarjouksen voimassaoloaika ja tilauskuponki.

Sanomalehti B:ssä on julkaistu 16.2.1994 toisenlainen ilmoitus, joka on myös lausuntopyynnön liitteenä. Ilmoitus on otsikoitu: "Kuinka säästät 200 mk lehtimaksuissa? Menestykselliset X:n vaihtoviikot jatkuvat 9.3.1994 saakka!". Ilmoitukseen on lainattu osa C:n X:ssä 27.1.1994 julkaistusta kirjoituksesta. Ilmoituksessa on vertailtu eri lehtien tilaushintoja ja ilmoitettu, että B:n tarjouksella säästää 189225 mk riihikuivaa rahaa. Sen jälkeen on kappale, joka kuuluu: "Haluatko vastaisuudessakin maksaa kalliin hinnan lehdestä, jonka kirjoitukset ja linja iskevät häikäilemättä vasten kasvoja: C:n tyyppiset toimittajat eivät varoittele ennakolta!". Ilmoituksen loppuosa on tavanomaista ilmoitustekstiä.

Lausuntopyynnössä todetaan, että A Oy:n julkaisema B oli presidentin vaalien aikaan vahvasti poliittisesti sitoutunut lehti. Sanomalehti X puolestaan pyrki olemaan riippumaton eikä ainakaan leimallisesti X:n kanssa samaa puoluetta kannattava.

Lausuntopyynnössä katsotaan, ettei sanomalehti B:n julkaisema teksti ole varsinainen mainos tai ilmoitus, vaan pikemminkin lehden kannanotto C:n artikkelissaan herättämistä kysymyksistä. Kun kyse on poliittisesta päiväankysymyksestä, niin lausuntopyynnön mukaan B -sanomalehdellä on ollut sinänsä oikeus lainata kommentointia varten C:n kirjoitusta. Sanomalehti B:n julkaisema aineisto, jossa C:n kirjoitus on lainattu, on ollut nimenomaan kommentti ja vastaus tuohon kirjoitukseen.

Lausuntopyynnössä todetaan, että kysymyksessä on nimenomaan poliittinen asia. Poliittista sisältöä omaavaa ilmoitusta, jollainen B:n julkaisema teksti on ollut, ei voida pitää varsinaisena mainoksena, eikä sitä voida tarkastella pelkästään mainoksen tai muun ilmoituksen kriteerein. Kyse on nimenomaan osa poliittisesta keskustelusta, jota on käyty paikkakunnan päälehden ja sitä paljon pienemmän ns. kakkoslehden välillä. Ulkoasustaan huolimatta B:n julkaisemia tekstejä on pidettävä enemmänkin pakinan kuin varsinaisen ilmoituksen luonteisina.

C on pakinoissaan aikaisemminkin käsitellyt B:tä ja sen edustamaa aatetta koskevia asioita. B:n kannattaman puolueen presidenttiehdokas on ollut nimenomaan yksi sellainen asia, joka on sisältynyt olennaisesti sanomalehti B:n aatesisältöön.

Lopuksi lausuntopyynnössä todetaan, että C:n artikkeli on ollut ns. pakinaluonteinen poliittista päiväankysymystä käsittelevä kirjoitus. Tällainen kirjoitus on sinänsä ollut oikeus ottaa B:hen, joka on sanomalehti, koska C:n kirjoituksessa ei ole jälkipainantakieltoa. B on ottanut tuon kirjoituksen lehteensä tietyllä tavalla. Lausuntopyynnössä katsotaan, ettei mahdollinen tavanomaisesta poikkeava ulkoasu voi aiheuttaa, että kyse olisi tekijänoikeuden loukkauksesta. Poliittista päiväankysymystä koskevan kirjoituksen lainaamisen ulkoasu ei voi aiheuttaa sitä, että muuten sallittu poliittista päiväankysymystä koskevan kirjoituksen lainaus olisi kielletty.

C:n vastine

C:n vastineessa todetaan, että C työskentelee Y:n kaupungissa ilmestyvän sanomalehti X:n poliittisena toimittajana. Hänen työhönsä kuuluu eduskunta- ja hallituspolitiikan seuranta ja uutisointi sekä kolumnien kirjoitus.

Presidentinvaalien aikaan C kirjoitti aiemmin mainitun presidenttiehdokasta koskevan satiirisen poliittisen kolumnin, jossa esiteltiin ehdokasta ympäristöongelmana ja pohdiskeltiin muodikkaasta kierrätysnäkökulmasta hänen uusiokäyttömahdollisuuksia. Kirjoitus julkaistiin 27.1.1994 ilmestyneessä sanomalehti X:ssä C:n nimellä ja kuvalla varustettuna.

Vastineessa todetaan, että kirjoitus oli siinä määrin omaperäinen ja sen tyyli persoonallinen, että se on tekijänoikeuslain 1 §:n mukainen kirjallinen teos.

Vastineessa todetaan edelleen, että A Oy käytti C:n teosta ilman hänen lupaansa sanomalehti B:ssä julkaistuissa kaupallisissa ilmoituksissa kolme kertaa helmikuussa 1994. 9.2. ja 10.2.1994 teosta käytettiin kokonaisuudessaan tekijän kuvan kanssa tekijän nimi ja lähde mainiten. 16.2.1994 teosta käytettiin osittain. Lehti-ilmoittelun tarkoitus oli saada lukija vaihtamaan X:n tilauksensa B:n tilaukseen eli ostamaan hyödyke nimeltä B.

Ilmoituksessa C:tä tituleerattiin B:n parhaaksi myyntimieheksi, joka teoksellaan oli siivittänyt B:n tekemään lukijalle erikoistarjouksen. Ilmoitustekstissä puhuttiin lisäksi roskajournalismista, jolla viitattiin lausunnon pyytäjän käsityksen mukaan mitä ilmeisimmin X:n ja C:n hengentuotteisiin. Vastineessa katsotaan, että C:n teosta käytettiin C:tä loukkaavassa sävyssä ja asiayhteydessä.

Vastineessa todetaan, että C:n kolumni on tekijänoikeuslain 1 §:n mukainen teos. Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksesta ja sen taloudellisesta hyväksikäytöstä. A Oy ei ole pyytänyt C:ltä lupaa teoksen käyttöön. Tekijänoikeuslain 3 §:n mukaan teosta ei saa saattaa yleisön saataviin tekijää loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Ottaen huomioon teoksen kaupallinen käyttöyhteys ja ilmoitustekstin sisältö katsotaan vastineessa, että C:n teosta on käytetty hänen moraalisia oikeuksiaan loukaten.

Vastineessa katsotaan, ettei C:n teoksen käytössä ole kysymys tekijänoikeuslain 15 §:n mukaisesta lehdistön lainausoikeudesta. Lain mukaan toisesta lehdestä saa siteerata uskonnollisia, taloudellisia ja poliittisia kirjoituksia. Lain ratio on sivistyksellinen ja kansanvalistuksellinen. Se ilmenee lehdistä yleensä ns. muut lehdet -palstana, johon on siteerattu lyhyesti ajankohtaisia asioita käsitteleviä kirjoituksia. B:ssä julkaistuja ilmoituksia ei missään tapauksessa voi mieltää tällaiseksi muut lehdet -

palstaksi eikä liioin humoristiseksi kommentiksi, vaan selkeästi kaupalliseksi ilmoitukseksi tilauskuponkeineen ja hintatietoineen.

Vastineen antajan mielestä on edellä selostetuilla perusteilla selvää, että C:n taloudellisia ja moraalisia tekijänoikeuksia on loukattu. Vastineessa mainitaan lisäksi, että C:n kuvaa on käytetty kaupallisessa ilmoituksessa ilman lupaa.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt asian ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että kirjoitus on kirjoittajan itsenäinen ja omaperäinen luomus, jolloin se ylittää teostasoon. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että C:n kirjoitus on itsenäinen ja omaperäinen kirjallinen teos ja siten tekijänoikeudellisesti suojattu.

Tekijänoikeus tuottaa sekä taloudellisia että moraalisia oikeuksia. Tekijänoikeuslain 3 § koskee moraalisia oikeuksia, joita ovat isyysoikeus ja respektioikeus. Isyysoikeus merkitsee, että tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan vaatimalla tavalla, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Tekijän respektioikeutta koskee kielto muuttaa teosta tekijän kirjallista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä kielto saattaa teos yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Arvioitaessa, onko moraalisia oikeuksia loukattu, on käytettävä objektiivista mittapuuta, joskin lain esitöiden mukaan myös tekijän subjektiiviselle käsitykselle on annettava merkitystä. Oikeuskirjallisuudessa on mainittu esimerkkinä tekijän kunniaa loukkaavasta teoksen saattamisesta yleisön saataviin tilanne, jossa tietyn ideologian mukainen teos esitetään vastakkaista ideologiaa edustavassa tilaisuudessa.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutetussa muodossa. Kappaleen valmistamista on esimerkiksi teoksen painaminen. Teos saatetaan yleisön saataviin muun muassa, kun sen kappaleita tarjotaan myytäväksi tai sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen.

Tekijän taloudellisia oikeuksia on rajoitettu. Lain 26 §:ssä on säädetty, että tekijänoikeutta rajoittavilla säännöksillä ei rajoiteta tekijälle 3 §:n mukaan kuuluvaa oikeutta laajemmalti kuin 13 §:ssä sanotusta johtuu.

Tekijänoikeuksia on rajoitettu sanomalehdistön hyväksi tekijänoikeuslain 15 §:ssä, jonka mukaan sanomalehteen tai aikakauskirjaan saa toisesta sanomalehdestä tai aikakauskirjasta, jollei siinä ole jälkipainantakieltoa, ottaa uskonnollista, poliittista tai taloudellista päivänkysymystä koskevan kirjoituksen. Säännöksen lainvalmistelutyöt ovat melko niukat. Perusteluissa viitataan kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskevaan Bernin yleissopimukseen, jäljempänä Bernin sopimus, johon Suomi oli liittynyt. Lainvalmistelutöiden jälkeen Bernin sopimusta on useaan otteeseen täydennetty ja tarkistettu. Suomi on asetuksella saatanut voimaan Pariisissa vuonna 1971 tarkistetun sopimuksen (SopS 79/86). Bernin sopimuksen määräykset on otettava huomioon tekijänoikeuslakia tulkittaessa.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että C:n kolumnia on käytetty sanomalehti B:n ilmoituksissa esimerkkinä paikkakunnan päälehden X:n journalismista ja sen edustamasta sanomalehti B:n kanssa vastakkaisesta linjasta ja sillä on pyritty houkuttelemaan X:n tilaajia siirtymään sanomalehti B:n tilaajiksi.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että vallitsevan oikeuskäytännön mukaan ja Bernin sopimuksen määräykset huomioon ottaen tekijänoikeutta rajoittavia säännöksiä tulkitaan melko suppeasti. Bernin sopimuksen 9 artiklan 2 kohdan mukaan liittomaat voivat lainsäädännössään sallia suojattujen teosten toisintamisen tietyissä erityistapauksissa edellyttäen, ettei toisintaminen ole ristiriidassa teoksen normaalin käytön kanssa eikä kohtuuttomasti loukkaa tekijän laillisia etuja. Lain 15 §:n säännöksen tarkoituksena on ennen kaikkea sanomalehdistön tiedotustarpeen tyydyttäminen ja toisintamisen salliminen tällaisessa erityistapauksessa. Sen sijaan säännöksen perusteella ei voida ottaa lainauksia muihin tarkoituksiin. C:n kolumnia ei ole käytetty esillä olevissa tapauksissa lehdistön tiedotustarpeen tyydyttämiseksi, joten C:n kolumnin käyttöön ei sovellu 15 §. Kolumnin käyttö ilman C:n suostumusta loukkaa siten C:n 2 §:n mukaisia taloudellisia oikeuksia.

Asian luonteesta johtuen lainauksen ei sen sijaan voida katsoa loukkaavan C:n tekijänkunniaa tekijänoikeuslain 3 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla.

Yhteenveto

C:n tekijänoikeussuojaa saavaa kirjallista teosta on käytetty sanomalehti B:n ilmoituksissa esimerkkinä sanomalehti X:n journalismista ja sanomalehti B:n kanssa vastakkaisesta linjasta.

C:n teosta ei ole lainattu lehdistön tiedotustarpeen tyydyttämiseksi vaan muussa tarkoituksessa, joten toisintaminen ei ole ollut tekijänoikeuslain 15 §:n nojalla sallittua. C:n teoksen toisintaminen ilman C:n suostumusta on siten loukannut C:n 2 §:n mukaisia taloudellisia oikeuksia.

Asian luonteesta johtuen lainauksen ei sen sijaan voida katsoa loukkaavan C:n tekijänkunniaa tekijänoikeuslain 3 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla.